

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Joannis Schefferi Argentoratensis De Re Vehiculari Veterum Libri Duo

Scheffer, Johannes

Francofurti, 1671

Cap. III. De Ferculis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13156

*nas, & bobus, qui jungantur ad vehicula, mulis vero, qui utrumq; faci-
ant, camelis denique, qui portent utensilia.* Ita verto locum hunc, ab
interprete minus clare redditum. De camelis dixi quoque ad
Mauritium nostrum, qui & ipse facit mentionem aliquam eorum
ad hos usus. Jam quoniam jumenta isthæc omnia in bellis sua præ-
stabant ministeria, hinc & jure postliminij recepta. Cicero hoc
nominatim docet de mulis in Topicis. *Postliminio, ait, redeunt
hæc; homo, navis, mulus clitellarius, equus, equa, quæ frena recipere so-
let.* Mulus clitellarius non quilibet, sed qui sarcinas & onera ge-
stavit in militia, captusq; fuit, hic intelligendus est. Ac de tali lo-
quitur & Gallus Ælius apud Festum. Verba Festi hæc sunt:
*Postliminio receptum Gallus Ælius in libro primo significationum, quæ
ad jus pertinent, ait esse eum, qui liber ex qua civitate in aliam civita-
tem abierat, in eandem civitatem redit ex jure, quod constitutum est de
postliminio. Item qui servos à nobis in hostium potestatem pervenit,
postea ad nos redit, redit in ejus potestatem, cujus antea fuit, jure postli-
minij. Equi, & muli, & navis eadem ratio est.* Ita lego & distinguo
Galli verba. Liquet autem satis, sermonem esse non sic univer-
sum de mulo, sed de clitellario, eoq; qui gestavit sarcinas in bello,
aut vehicula & currus traxit.

Cap. III.
De Ferculis.

*Fercula, unde. Fercula cenarum, triumphorum, funerum. Fercula cæna-
rum qualia. Calepinus & Stuckius notantur. Cibi plures in uno ferculo.
Ferculum componere, struere. Compositores, structores. Repositorium.
Baysius notatur. Plinius emendatur. Epulæ ingentes. Lampridius
exponitur. Dapes ingentes. Emendatio Salmasij revellitur. Ferculi
figura rotunda vel quadrata, item simplex vel duplex. Theca reposi-
torij. Ornamenta ferculorum. Vrsinus refutatur. Repositoria non
sunt mensæ. Quomodo illata mensis, missus. Fercula orantium
qualia. Livius explicatur. Fercula spoliiorum in pompa triumphali.
Ferculis impositi homines. Quomodo portata. Onuphrij picturæ fal-
sæ. Fercula ludorum. Torrentius rejicitur. Dio explicatur. ἀρρα ἄδου.
Dio*

Dio emendatur & explicatur. Pulpitum in scholis & theatris. Pompa quid. Cicero exponitur. Ferculi sunt nulli. Nizolius refutatur. Imagines motæ ab hominibus intus latentibus. Apulejus explicatur. Dij incedunt pedibus humanis. Portare Anubin. Signiferi. Noxij ad hoc negotium. Induere deos. Latere sub pompa. Seneca explicatur. Πομπη. Fercula funebria. Fericula. Fercula. Dio notatur & Casaubonus, & Argolus. Fercula pro muneribus & donis in funere. Feretra. Suetonius exponitur. Casaubonus denuo notatur, & Torrentius. Suetonij lectio vetus defensa. Lectum funebrem præibat imago defuncti per vivum hominem expressa. Ferre alicujus personam, induere. Persona imponitur. Plinius explicatur, Dalechampius rejicitur.

Venio ad genus aliud, quod gestari solet, non in dorso, ut liquebit postea, verum humeris ac dextris. *Fercula* vocarunt, à *ferendo*, quod ferantur. Nam ut ab *operio*, *operis*, est primo *opericulum*, & per syncopen *operculum*, sic plane & à *fero* *feris* est *fericulum* primo, & deinde *ferculum*. Erant vero talia primum *fercula* cænarum de quibus Suetonius in Augusto cap. 74. *Cenam trinis ferculis, aut cum abundantissime, senis præbebat.* Deinde *fercula* pompæ: quales primum pompæ triumphales, in quibus *fercula*. Suetonius iterum in Julio cap. 37. *Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum; veni, vidi, vici.* Deinde pompæ ludorum sacrorum. Idem eodem libro, c. 76. *Sed & ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est, sedem auream in curia & pro tribunali, thensam & ferculum Circensi pompæ.* Postremo & pompæ funebres, in quibus ipsis *fercula* quandoq;. Suetonius rursus in vita Cai. c. 16. ubi loquitur de matris ejus fratrisq; cineribus. *Per splendidissimum quemq; equestris ordinis, medio ac frequenti die, duobus ferculis Mausoleo intulit.* Qualia fuerint omnia hæc *fercula*, nondum evidenter satis traditum à viris doctis opinamur. Ac de *ferculis* cænarum quidem valde sunt incerti. Fulgentius exponit *missus carniū*. *Ferculum*, ait, *missus carniū*. Petronius Arbiter: *Postquam ferculum allatum.* At alij accipiunt pro cibis ipsis. Stuckius in Antiquitatibus convivalibus: *Dapes sive cibi, qui appo-*

nuntur, *fercula* Latine dicuntur. *Ferculum*, teste Nonio, est missus cibi, ita dictus, quod mensæ inferatur. Unde habeat hoc Stuckius non satis scire possum, apud Nonium profecto ipsum nihil tale invenias. Quare suspicor, secutum Calepinum, qui similiter: *Ferculum*, teste Nonio, missus cibi, ita dictus quod ad mensam inferatur. Sed confundit Calepinus Nonium cum Fulgentio. Deinde missum cibi vocat, quod Fulgentio est missus carniū. Postremo missum cibi putat ipsum cibum. Ac ne videatur sine auctoritate hoc facere, subdit locum Juvenalis ex Sat. I. ubi Poëta:

— *Quis fercula septem*

Secreto canavit avus? —

Nempe quia hic *canari* fercula dicuntur, utique significare cibos arbitratus est. Atq; sic collegit ex hoc loco ille etiam, qui Forum Romanum concinnavit. *Ferculum*, ait, *dapes dicuntur*. Sed videlicet non observarunt, Poëtam figura receptissima posuisse fercula pro cibis, quæ in ferculis apponebantur. Quomodo & mensas usurpavit alicubi hac significatione, atque alij fecerunt. Nam & *tenuem mensam* Horitius, & *opimam mensam* Silius ita usurparunt. Quare fercula non magis erunt cibi dapesq; quam mensæ, si quid proprie significarint, quæras. Fercula fuere tabulæ lignæ latiores, quibus vasa plura ciborum una vice imposita inferri mensis solebant, ita à ferendo dictæ, quia eis ferebantur cibi, mensæ imponendi. Docet omnia egregie Petronius, quando ita loquitur. *Laudationem ferculum est insecutum, plane non pro expectatione magnum, novitas tamen omnium convertit oculos. Rotundum enim repositorium duodecim habebat signa in orbe disposita, superq; proprium convenientemq; materiæ structor imposuerat cibum.* Habes hic manifeste ferculum, nec nisi unicum, in eo tamen cibos duodecim, suis comprehensos patinis, pro signis duodecim, quibus ferculum fuit pictum. Ergo unum ferculum non unius tantum fuit cibi, vel unius patinæ, sed plurium. Atq; sic accipiendum est, quod habet Servius ad *Æn.* I, ex Catone; *Et in atrio, Et duobus ferculis epulabantur antiqui.* Item quod de Augusto memorat Svetonius c. 74. *Cenam trinis ferculis, aut cum abundantissime, senis præbebat; ut non nimio sum-*
ptu,

ptu, ita summa comitate. Non tres patinæ hic sunt intelligendæ, sed tria fercula, singula patinarum plurium, per tres missus cænæ illata. Nam sermo est non de cæna quotidiana, sed convivio, in quo, quis credat Augustum tam opulentum eo præsertim tempore, quo luxuria pars magnificentiæ habebatur, tria tantum genera ciborum voluisse apponi. Et igitur ea fercula Svetonius fuisse ait sumptuosa, *sumptu licet non nimio*, ut sunt ejus verba. Deinde habuit Petronianum illud ferculum cibos illos *impositos*, & quidem per structorem, cujus fuit officium, cibos & patinas decenti ordine disponere. Martiali hoc est *ferculum componere* lib. V. Sat. ubi ait:

— *Veniet, qui fercula doctè
Componat, veniet, qui pulmentaria condit.*

Et *compositores ferculorum*, ordinatores, ciborum in eis collocatores. Servius ad Virgil. i. *Struere, ordinare, componere, unde structores dicuntur ferculorum compositores.* Atq; quoniam sic ordine repositos habebat cibos ferculum, ideo & à Petronio *repositorium* est dictum. Nam repositorium nil aliud, quam ferculum, quod hic locus evidenter docet, in quo quod ante *ferculum*, statim post *repositorium* vocatur. Baysius accepit pro tripode, qua sustineatur mensa. Verba ejus in opusculo de vasculis: *Repositoria, à reponendo dicta videntur, in quibus reponebantur mensa, quæ fortasse inde trapezophora dicuntur.* Addit verba Plinij, quibus probet hanc sententiam ex lib. XXXIII. *Iam vero & mensas repositoriis imponimus, & ad sustinenda opsonia interradimus litera.* Sed est sine dubio vitiosa calectio. Nam sermo ibi est de vasis argenteis, ad quæ nil profecto ista verba. Quare nihil dubito emendanda esse ac legenda in hunc modum: *Iam vero & in mensas repositoriis imponimus.* Vasa intellige argentea, de quibus ante loquebatur. Sensus optimus, & mutatio nulla, tantum revocatur *in* ex sequenti voce, cujus prima littera totidem constans lineolis, absorpserat. Dicit, *imponi* vasa illa argentea *in mensas*, & quidem cum *repositoriis*, in quibus scilicet disponebantur plena cibis. Atq; ita consuevisse docet ipse lib. XVIII. c. 35. quando ait: *Vasa, quibus esculentum additur, sudorem repositoriis re-*

linquentia, diras tempestates prænunciât. Vocat vasa cum esculentis, sudorem relinquentiarepositoriis, quod non intelligitur, nisi steterint super illa repositoria. Quapropter repositoria, in quibus vasa cibaria reponerentur, ut cū eis inferrentur mensæ, unde alia voce quoque fercula vocata. De ferculis huiusmodi agit & Lamprius, in vita Heliogabali, ubi ait: Exhibuit aliquando & tale convivium, ut haberet viginti & duo fercula ingentium epularum. Fercula non de patinis singulis accipienda sunt, sed pluribus, quia illud nihil foret memorabile, & igitur ea fercula dicuntur habuisse epulas, & quidem ingentes. Ubi quæri video, quæ illæ sint ingentes epulæ. Mihi sic videntur dici, quæ constarent non ex cibis minutis, sed integris, eisq; prægrandibus animalibus, ut bubus, apris, porcis, ac similibus. Dapes ingentes appellavit ante cap. 20. Exhibuit & palatinis ingentes dapes, extis mullorum refertas, & cerebellis phœnicopterum, & perdicum ovis, & cerebellis turdorum, & capitibus psittacorum, & fasianorum, & pavonum. Corrigunt hic viri docti, & pro palatinis, palatinas substituunt, dapes vero delent, quoniam in Palatino Ms. uno non comparet. Verum unus ille non obstare potest cæteris, cum præsertim ille ipse ex his cæteris, quamvis manu alia, ad scriptum dapes habeat. Nec admittit τὸ refertas, quod à farctum est. Farctæ namq; non dicuntur patinæ, sed epulæ ac dapes, quia erunt intus oppletæ ovis, extis, ac similibus, sicut aper Trimalcionis apud Petronium refertus fuit turdis, & porcus tomaculis ac botulis. Quanquam cum ingentes illæ fuerint epulæ, singula fercula iis singulis constituisse videantur, vel repositoria. Quomodo & in Fragmento Petronij legimus repositorium, in quo positus erat prima magnitudinis aper; & aliquanto post, repositorium cum sue ingenti. Ubi simul habes illud ingenti, unde dapes atq; epulæ ingentes. Cæterum hæc repositoria seu fercula non unius erant formæ. Quod colligimus, quia id Trimalcionis tanquam contra consuetudinem vulgarem dicitur fuisse rotundum. Novitas tamen, ait, omnium convertit oculos. Rotundum enim repositorium duodecim habebat signa. Non nominatim Petronius vocasset rotundum, si hæc omnium fuisset figura. Et quadrata quoq; fuisse docet Fennella,

ffella, cujus postea adducemus verba. Deinde quædam fercula seu repositoria hujusmodi simplicia extitere, quædam duplicia, intusq; cava, ut uni eidemq; ferculo duplex numerus patinarum posset imponi. Tale namq; memoratur illud Trimalcionis apud Arbitrum. Verba Arbitri, post enarratos cibos in superiori ferculo dispositos per signa duodecim, de quibus ante, *Ad symphoniam quatuor tripudiantes procurrerunt, superioremq; partem expositorij abstulerunt. Quo facto videmus infra, scilicet in altero ferculo altitia, & sumina, leporemq; in medio.* Ubi nota, rursum dici ferculum, quod ante repositorium. Nam alterum ferculum nil aliud, quam pars inferior repositorii. *Thecam repositorii* nominavit in sequentibus, quia erat operata superiori ferculo, cibosq; habebat in se reconditos & clausos, veluti in theca. *Rogo*, inquit Trimalcio, *me putatis illa cæna esse contentum, quam in theca repositorii videratis?* Habebant quoque ornamenta sua hæc repositoria seu fercula, uti ex Petronio apparet. Istuc enim pertinent signa illa duodecim in reposito. Trimalcionis expressa, sive lignis diversicoloribus, sive ligneis argenteis inter tabellarum commissuras insertis. Sic enim consueverant, quod nos docet Fenestella, Plinio laudatus lib. XXXIII. c. II. Verba Plinij: *Cornelius Nepos tradit, ante Sulla victoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea. Repositoriiis argentum addi sua memoria cæptum, Fenestella dicit, qui obiit novissimo Tiberij Cesaris principatu; sed & testudinea tum in usum venisse. Ante se autem paulo, lignea, rotunda, solida, nec multo majora, quam mensas fuisse. Se quidem puero quadrata & compacta, aut acere operata, aut citro capisse, mox additum argentum in angulos, lineasq; per commissuras.* Multa docet istis verbis de his ferculis. Primum materiæ intuitu omnia fuisse primum lignea. Quod formam attinet, eam primum extitisse rotundam, post factam & quadratam. Magnitudinem quoq; non multo excessisse magnitudinem mensarum, hoc est, ut ego accipio, non longiora multo, non latiora mensis fuisse. Quoad ornatum, eum quoq; initio fuisse exigium. Primum namq; operata acere vel citro, id est tabellis tenuibus ex isto genere materiæ ac velut laminis exterius adglutinatis tecta fuisse, sicut hodieque
capla-

capfarij vilioſiorem materiam pretioſiori operiunt. Poſt additas cruſtas ex teſtudine, qualis nobis quoq; ſub vocabulo *Schildpædd* nota laudataq;. Tandem adjectum argentum ab initio in angulis, dixit enim poſtea quadrata facta, per laminas, ut exiſtimo operis, ſicut annis ſuperioribus librorum opercula, item ciſtarum anguli laminis æreis aut ferreis regi conſeuerant, in commiſſuris vero tabellarum, quibus ſuperne ornabantur, additas tenues ex argento velut lineas, quibus diſtinguerentur. Neque mihi dubium, quin iſtæ lineæ per commiſſuras ita fuerint ordinatæ, ut diuerſas exhiberent figuras ſtellarum, orbium, ac rerum aliarum, plane ſicut in menſa Iſiaca immiſſæ lineæ ejuſmodi figuras deorum deorumq; exhibebant. Atque hæc jam fercula ſeu reſoſitoria, non cibi, multo minus menſæ, quod Urſinus arbitrabatur. Verba ejus hæc ſunt in Appendice Ciacconij. *Toties autem menſas, hoc eſt reſoſitoria, quoties fercula & obſonia mutari.* Quasi fercula & obſonia ſint idem, & fercula differant à reſoſitorijs, & reſoſitoria ſint menſæ. Reſoſitoria adeo non fuerunt menſæ, ut contra menſis imponerentur. Ideo à menſis ſupra Plinius diſtinxit, & majora dixit facta menſis, primo quidem non multum, at deinde plurimum, ut locus ille innuit. *Non multo majora, dicit, quam menſas fuiſſe.* Si non multo majora, quam menſæ, igitur non potuerunt menſæ ipſæ fuiſſe. Ac quoniam non alia reſoſitoria, quam fercula, ideo & hæc à menſis diſtinguuntur. Plinius lib. XXVIII. c. 3. *Sternutamento reuocari ferculum menſam ve.* Sicut hic aliud menſa, & aliud ferculum, ita paulo ante aliud menſa, & aliud reſoſitorium. *Bibente conuiva menſam vel reſoſitorium tolli* ait. Ferebantur autem hæc reſoſitoria ſeu fercula modo à duobus, modo à pluribus, prout eſſent majora minorave. Ita facile reſ ipſa docet. Apud Petronium proſecto ſunt quatuor, qui ſuperiorem tantum auferunt partem. *Ad ſymphoniam, ait, quatuor tripudiantes accurrerunt, ſuperioremq; partem reſoſitorij abſtulerunt.* Si partem ejus abſtulerunt quatuor, ergo duplo plures minimum intulerunt totum. Quoties autem ferculum ejuſmodi inferebatur menſæ, toties miſſus unus dari dicebatur. Inde sæpe *miſſus pro ferculis.* Fulgentius ſupra: *Ferculum,*

lum, missus carniū. Atq; ita usurpavit Lampridius in Heliogabalo: *Habuit etiam istam consuetudinem, ut canas sibi exhiberet tales: una die non nisi de fasianis tantum ederet, omnesq; missus sola fasianorum carne strueret.* Non tamen ferculum est missus, si loquendum proprie, sed ferculi è culina in mensam dimissio atq; deportatio, quod parum observarunt. Venio ad fercula triumphalia. Hujus generis fuere primum, qualibus suspensas hostium à se devictorum vestes & exuvias gestabant, præsertim quas dux detraxisset duci, & opima spolia vocabant. Livius lib. I. c. 10. de ijs loquens. *Romulus cum factis vir magnificus, tum factorum ostentator, haud minor, spolia ducis hostium cæsi suspensa, fabricato ad id apte ferculo gerens, in Capitolium ascendit.* Habes nominatim ferculum, & in eo spolia ducis. Quale vero fuerit, Plutarchus docet vita Romuli, ubi ait: *ὁ Ρωμὺλ ὁ δριῦν ἔτεμεν ὑπερμεγέθη, καὶ διεμόρφωσεν ὡς περ τροπαίου.* *Romulus quercum miræ proceritatis recidit, & formavit ad instar tropæi.* Quia formam dicit habuisse tropæi, hinc liquet, fabricatum ex stipite simplici, cui in capite appositum transverse lignum brevius, figura crucis. Ista namque fuit tropæorum forma apud veteres. Tertullianus in Apolog. c. 16. *In tropæis cruces intestina sunt tropæorum.* In tali ergo cruce lignea è quercu ferebat Romulus opima spolia. Livius ferculum vocavit, quoniam inferebat. Ferebat autem, ut opinor, erecta, sed paulisper tamen reclinata in dextrum humerū. Hic enim ejus gestitantis habitus descriptus est Plutarcho, dicto loco. *ὑπολαβὼν δὲ τὰ δέξια ἢ τροπαίου ὄμω προσερεϊδόμενον ὀρθὸν, ἐβάδιζεν.* *Captum vero ferculum, dextroq; applicatum humero ac subrectum gerens incessit.* Discimus, gestasse ferculum non in dorso, sed in humero, nec tamen demissum jacensque, sicut hastæ gestantur, sed erectum. Nempe arma spoliaq; imposuerat, quæ obhærere aliter nequibant. Quia tamen propter pondus manu libera gestari molestum ac difficile constabat, ideo applicatum humero habebat. Atq; ad tunc modum spolia opima omnia deinde delata in Feretrij Jovis templum. Factitatum idem aliquando & in aliis spoliis. Ita namq; censeo accipienda verba Livij de Horatio, trigeminorum victore lib. I. c. 27. *Princeps Horatius ibat, tergemina spolia præ se gerens.*

rens. Sane quomodo præ se gesserit aliter, quam suspensa in ferculo, vix excogito. Neque sinit multum dubitare, quod sequitur de sorore ejus, cognovisse *super humeros fratris paludamentum sponsi.* Quomodo enim præ se ferens, & tamen super humeros, nisi quia ferculum, in quo suspensum fuit, humero habuit applicitum, & paludamentum ante arma cætera in humeros propendit. Præter ista fercula habuerunt & alia, quibus gestabantur signa atq; alia in pompa triumphali. De hujusmodi Suetonij sunt verba superius adducta ex vita Julij, cap. 37. *Pontico triumpho inter pompe fercula trium verborum prætulit titulum, veni, vidi, vici.* Habe his aperte fercula pompæ triumphalis. Est autem pompa triumphalis illa spoliiorum aliarumq; rerum ordine gestata multitudo. In hoc ferculum cum titulis, hoc est, ut ego arbitror, cum tabulis, in quibus scripta rerum gestarum summa capita. Ideo Suetonius de viro illo titulo Julij Cæsaris, *non acta belli significasse, sicut ceteros.* Liquet enim, triumphum illum plures ejuscemodi habuisse titulos, eosq; indicasse breviter acta belli ejus, & res gestas. Præter eos vero unum, quo contra consuetudinem non acta belli, sed celeritas confecti notabatur. Titulus ille non ipsum fuit ferculum, sed in ferculo præferrebat, eo plane modo, sicuti & res aliæ præferrebantur, ut oppida, montes, castella, & id genus, interdum picta, interdum sculpta ligno, interdum queq; pretiosiori materia. Vellejus omnes illas res appellat *apparatum* triumphi. Verba ejus lib. II. c. 56. ubi agit de triumphis Cæsaris: *Quinq; egit triumphos. Gallici apparatus ex citro, Pontici ex acantho, Alexandrini testudine, Africani ebore, Hispaniensis argento rasili constitit.* Viri docti acceperunt de ferculis. Torrentius ad Julium Suetonij c. 37. ubi hæc adducit verba: *De triumphiferculis, diversa factis materia loquitur, ait.* Et sic alij. Sed ferculum proprie loquendo non est apparatus, verum id, quo apparatus gestabatur. Ideo ferculum semper ex eodem fuit genere, ligno scilicet, non ita apparatus. Suetonius pro apparatu dixit instrumentum. *Triumphum, ait de Cæsare, egit diverso quemq; apparatu & instrumento.* Instrumentum triumphi, atq; apparatus velut rem eandem posuit, & illos titulos, imagines rerum diversarum, & id.

& id genus intellexit. Habuit enim Cæsaris triumphus præter titulos etiam imagines, quales dixi. Fabius lib. VI. c. 3. *Cum in triumpho Cæsaris eborea oppida essent translata, & post dies paucos Fabij maximi lignea, thecas esse oppidorum Cæsaris dixit.* Hic oppida eborea sunt in instrumento atq; apparatu Cæsaris, ut Svetonius vocavit. Fabius & ipse habuit in triumpho suo, verum lignea, quod fuit usitatius frequentiusq;. Hæc ergo oppida & tituli & imagines & alia id genus gestata in triumpho non nudis manibus, sed imposta ferulis, quo essent conspectiora. Neque ista inter se confundenda. Alconius in Verrina I. *Ferulis signa ante triumphantem vehi per pompam solebant.* Per signa simulacra oppidorum, arcium, & similia, præcipue vero illo in loco statuas & simulacra deorum, hosti erepta intelligit, quod ipse Ciceronis locus manifeste docet. Non autem dicit ferula seu signa vecta, verum signa vecta ferulis, quia illis ferulis imponebantur. Neq; res inanimæ impositæ solummodo, sed ipsi vivi homines, clariores maximæ, ac nobiliores ex captivis. Jole apud Senecam in Hercule Oetæo v. 109. ubi loquitur de ijs, qui matura morte captivitatem evaserunt.

*Non captiva dabit brachia vinculis,
Nec pompa veniet nobile ferulum.*

Respexit & Seneca Philosophus in de vita beata c. 25. *In alienum imponar ferulum, exornaturus victoris superbi ac feri pompam.* Videnturque hi ostentati cum catenis, & adpositis erectisq; ex ipsorum spolijs trophæis. Memorat hoc namq; in triumpho Tiberij aut Germanici Ovidius lib. III. ep. 4. ex Ponto, quem auguratur.

*Scuta, sed & galeæ gemmis radientur & auro,
Stentq; super vinctos trunca trophæa viros.*

Ita edidit vir eruditione juxta & humanitate singularis Nic. Heinsius, qui & in Notis exprimi per nummos istam consuetudinem bene observavit. Quærat aliquis, an & hæc ferula superioribus fuerint similia, illis inquam, quibus Romulus est usus. Equidem quod illa attinet, quibus portabantur tituli, non video, cur debeat

mus dubitare. Poterant fortassis & imagines aliquæ, aliæq; minutura, præsertim ex ligno fabrefacta sic gestari. At de iis, quibus impositæ statuæ gravioris materiæ, ipsiq; vivi homines, quis possit credere. Videturque aliud docere Josephus, quando loquens de hoc genere non ferculis, sed pegmatis impositos fuisse ait. Verba ejus sunt de Triumpho Vespasiani. *Stupori erat pegmatum, que portabantur, fabricatio tam magna, ut occurrentes timerent, ne qui subierant, gestare haud valerent, nam quedam in tabulatum tertium excreverant. Erat autem per singula pegmata captæ civitatis dux, ita ut captus fuerat ordinatus.* In Græco est, ἂν τρόπον ἐλήφθη, quod significare puto, positum fuisse ibi habitu captivi, injectis catenis, sicuti fiebat, quando capiebantur, hocq; respicere id ipsum, quod de captivorum habitu in ferculis superius notavi. Docet autem istis verbis Josephus, pegmata fuisse, quibus duces vivi fuerunt impositi, hoc est tabulata lata, structaq; in altum. Ea enim proprie sunt Græcis πήματα, ἀπήνυμι, quoniam ex lignis pluribus coagmentata, structaq; in altum. Fuisse quoq; non simplicia, sed habuisse plura tabulata, alia super alia. Deniq; cum essent magna ponderosaque, gestata quidem ab hominibus, sed bene multis, quod in altero genere minime fiebat. Igitur vocat πήματα φερόμενα. Θαῦμα inquit ἐν τοῖς μάλισα παρέχεν, ἢ τῶν φερομένων πήμάτων κάτασκευή. Quo planè constat, lata. Quomodo autem lata fuerint hæc pegmata, id non declarat. Verisimile, hoc factum humeris subjectis, suppositisq; asseribus validis. Nisi quod extare tamen facerent supra humeros, & ipsa capita. Ita conjicio ex arcu triumphali ejusdem Vespasiani, sicut Lafreri manu sculptus apud me habetur. Equidem pictura est parum accuratè facta, quod doleo, exhibebo eam tamen, si fortassis lucis aliquod accedere inde argumento nostro possit.

Cernitur hic primum illud genus, quo gestabant titulos. Plane namq; titulos interpretor illas duas tabulas, unam præcedentem arcam fœderis, alteram sequentem, suspensas in ferculis, quæ intelliguntur hinc fuisse perticæ longiores, sic gestatæ, uti supra demonstravi. Deinde cernitur & genus alterum, cui insistit arca fœderis, cum lichnuchò, sublatum supra capita gestantium, nisi malimus non tam esse arcam, quam ferculum ipsum, id cui impositus est lichnuchus. Habuit namq; arca suos à lateribus annulos, & per eos asseres trajectos, quales nulli hic comparent. Quicquid vero sit de arca, illud plenum est, gestasse genus hoc elatum super capita. Non ergo accurate satis Onuphrius in triumpho suo ista omnia vehiculis imposuit, & velut in cumulum nullo ordine coniecit. Nam contra omnia exhibita solerter pulchreq; disposita, veluti Josephus docet. Cæterum an hæc pegmata quoq; nominarint fercula Latini dubium potest esse. Quanquam cum non pugnet ratio vocabuli,

f. 3

præ.

præterea in re similima Seneca uterque ac Ovidius fercula nominarint, mihi dubitandum parum videatur. Erant quoque fercula ludorum sacrorum, sicut supra demonstravimus. Quæ illorum species extiterit, est dubium. Torrentius partem facit sacrorum vehiculorum sive curruum, qui dicebantur thensæ. Ita namq; habet vita Julij. *Est thensa, ut Grammatici volunt, vehiculum ipsum sacrum, ferculum vero vehiculi pulpitem, cui simulacra imponebantur.* Vellem ego nominasse aliquem Grammaticorum, qui ferculum dixerit esse pulpitem vehiculi, quod vocatur thensa; nam hæcenus invenio neminem. Hoc quidem scio, pulpitem exponere, sed thensæ pulpitem vocare, id vero penitus ignoro. Quare suspicor hoc esse de ingenio Torrentio. Quia pulpitem vocari vidit, ipse de thensæ pulpito coniecit. Non profecto ita Acro, qui pulpitem exposuit. *Fercula, inquit, sunt pulpita, in quibus deorum simulacra reponerentur, quia in pompa Circensi hujusmodi simulacra deorum ferebantur.* Vocat pulpita, sed thensarum nullam facit mentionem, imo in ijs deorum simulacra dicit *lata*, quod non convenit, si ea pulpita in vehiculis reposita fuere. Quod enim est in vehiculo, non tam fertur, quam ducitur aut vehitur. Et qui dici fercula potuissent, nisi lata gestatave fuissent? Deniq; thensis separat disertim Svetonius in superius citato loco. Verba sunt clarissima. *Ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est, sedem auream in curia & pro tribunali, thensam & ferculum Circensi pompa.* Tanquam de duabus distinctissimisq; rebus loquitur. Atq; ad eundem modum Dio quoque, qui hinc capit lucem. Verba ejus sunt in lib. XLIII. *Και τότε μὲν ἀνδρείλα αὐτὴ ἐλεφάντινον, ὕστερον δὲ καὶ ἄρμα ὅλον ἐν ταῖς ἰσποδρομίαις μετὰ τῶν θεῶν ἀγαλμάτων πέμπεται γίνωσκον.* Vertunt ita: *Statuam quoq; tunc eburneam Cæsaris, ac post thensam in Circensibus pompis cum deorum simulacris vehi jusserunt.* Satis apte, si rem ipsam cogitas, non si verba Dionis. *Ἄρμα ὅλον* quippe non est *thensa*. Thensa equidem hic intelligitur, sed *ἄρμα ὅλον* notat *integrum currum, integrum vehiculum.* Respiciebat nempe ferculum, in quo prius gestabatur illa Cæsaris statua eburnea. Id ait non fuisse *ἄρμα ὅλον*.

ἄλλαν, sed vestibulum tantum aliquod, quo gestabatur. Postea demum accessisse & currum. Aliud ergo currus, aliud simulacrum per se circumgestatum, quod cum fieret per collocatōnem simulacri ejus super ferculum, ut A cro docet, manifestum sane, res fuisse distinctissimas, ferculum & currum. Erat autem minus quid honore atq; dignitate ferculum, quod liquet, quia primo loco decretum, ac post demum currus. Neq; aliter accipienda verba sunt Svetonij, licet ipse primo loco ponat thenfam. Thenfam enim præmittit tanquam digniorem, non quod ante ferculum sit decreta. Imo decreto curru, ferculum sublatum, tanquam minus dignum, quod notandum, ne quis putet uno eodemq; tempore Cæsari & ferculum tributum, & thenfam. Primum, ait Dio, decernebant ipsi tantum ferculum, quo gestaretur imago ejus eburnea. Postea crescente adulatione, illam ipsam imaginem imposuerunt thenfæ, ut necessario ferculum fuerit sublatum. Ideo & lib. XLIV. ubi novissimos honores Cæsari decretos enumerat, solius currus, nullam feruli facit mentionē. Ἐστὶ τὰ θεῖα τὸν τε δῖον ἀπὲρ τὸ ἐπιχρῶσον, ἢ τὸ σέφαινον ἢ δῖα λίδον καὶ διάχρῶσον, ἐξίσου τοῖς θεῶν ἐσομοίζεσθαι. καὶ ταῖς ἱπποδρομίαις ὄχλον ἐσέχεσθαι ἐψηφίσαντο. Ita habent editi, quod vertunt: *In theatra etiam sellam ejus auream, coronamq; gemmis auroq; insignem (qui honor alias diis tribui solebat) inferri, atq; in circum etiam introduci à multitudine jusserunt.* Sed quis unquam legit, sellam introduci à multitudine? & quid tandem est, *sella* introducitur à multitudine? quæ multitudo intelligitur? plebisne, an equestris, num promiscua omnis? Mihi non est dubium, quin Dio scripserit vel ὄχλον, pro ὄχλον, vel quæ Lipsij est conjectura in libello de Vesta cap. II. ὄχλον ὄλον, sicut supra ἀργμα ὄλον, quod prave connexum, deinde ὄχλον peperit. Ideo verba illa καὶ ταῖς ἱπποδρομίαις in Græcis à præcedentibus separantur distinctione majore, ut appareat novi quidpiam hic dici: & ipsa loquendi ratio hoc docet. Postremo sella nunquam Circumlata in pompa Circensi, solum ferculum & thenfa. Svetonius manifeste: *Decerni sibi passus est sedem auream in curia & pro tribunali, thenfam & ferculum in Circensi pompa.* Solam thenfam & ferculum nominat, non addit sedem auream. Quare locus ille rectius:

rectius sic verteretur: *In theatra etiam sellam ejus auream coronamq; è gemmis auroq; sicuti consuevit diis, inferri: itemq; in Circum vehiculum induci decreverunt.* Liqueat autem, sicut dixi, solius vehiculi hic fieri mentionem, nullam ferculi, quia tum cessaverat in Cæsaris imagine illius usus. Jam cum constet alia esse fercula, & alias thesas, nec ad has illa pertinere, aut ipsarum partem facere, quod Torrentius volebat, videndum erit, quali ergo specie fuerint. Acropulpita appellat. Porro pulpita reperio duplicia apud veteres, alia in scholis, alia in theatris. In scholis erant cathedræ, de quibus stantes recitabant. Suetonius de Illustr. Grammaticis cap. 4. *Repeto quendam, Principem nomine, nonnullis diebus mane differere, post meridiem remotopulpito declamare solitum.* Dicit differuisse de pulpito, id est de materia quacunq; informasse docuisseq; auditores, id enim differere, eaque est dissertatio, uti pridem in opusculo de stylo demonstravimus. At cum declamandum esset, pulpitum removisse. Unde constat, pulpitum fuisse locum recitantium & differentium, non declamantium, illudq; pulpitum apponi potuisse atque removeri, & sic non fixum, verum mobile fuisse. De tali agit Isidorus lib. XV. c. 4. *Pulpitum, quod in eo lector vel psalmista positus in publico conspici à populo possit, quo liberius audiatur.* Ostendit de hujusmodi pulpitis habuisse olim lectiones sacras, recitantesq; bene conspici potuisse, unde constat, fuisse eminentiora. Utrum vero tale quidpiam extiterit Circense ferculum, potest dubitari. Tertullianus profecto libro de Spectaculo c. 16. vocet *suggestus*, & similitudinem habuisse ait crucium. Verba ejus, ubi loquitur de imaginibus deorum, in circo circumferri solitis; *Omnes illi imaginum suggestus insignes, monita crucium sunt.* Quando vocat *monita crucium*, ostendit admonere nos crucis. Quomodo autem possint, nisi speciem illius aliquam habuerint? Et disertim ille eo loco hoc testatur. Jam si habuerunt crucis speciem, ad illa Grammaticorum pulpita quo pertineant, non video. Theatrorum quoq; pulpita huc nihil facere videntur. Illa namq; tabulata sunt editiora, structa ante scenam, id est ædiculam theatralem, quæ à fronte velo claudi solet, ut inde velo illo sublato prodeant actores fabularum

rum

rum in extructum istud tabulatum. Vetus Horatij Interpres à Cruquio editus ad Epistolam de Acta Poëtica *Per pulpita, per tabulas scenæ. Erant autem gradus, per quos ascendebatur in scenam.* Hæ tabulæ nil habent, quod nos possit admonere crucis. Et tamen Tertullianus suggestus imaginum hoc ait facere. Neque pulpita, quod sciam, alia occurrunt. Quid dicemus? Puto fercula Circensia quoq; non unius generis fuisse, alia quæ crucium referrent speciem, alia quæ pulpitorum. In crucibus puto lata simulacra leviora, in pulpitis graviora. Nam lata plane constat, & lata ab hominibus, & in humeris lata. Ita namq; docet Dionysius Halicarnassensis lib. VII. ubi pompam Circensem describit. *Τελευταῖον δὲ πάντων αἱ τῶν θεῶν εἰκόνες ἐπὶ ὀμπεύον, ἁμοῖς ὑπὸ ἀνδρῶν φερόμεναι, μορφᾶς τε ὁμοίας παρέχουσαι ταῖς παρ' Ἑλλήσι πλατυσμέναις.* *Postremo circumlata in pompa imagines deorum, gestatæ a humeris hominum, speciem habentes eam, quæ & apud Græcos formantur.* Non existimandum est, imagines eas ita latas nude in humeris, sed super fercula repositas, ita namq; sicutum fuisse Acro docebat in superioribus. Si lata in humeris, & tamen crucium effigie fuerunt formata, necesse est, ut intelligamus, qualia tropæa, & triumphantium fercula fuere. Atque hinc fortassis est, quod Commodianus appellavit *ligna bifurci*. Plane namq; de hoc genere accipio, quod habet de Nemosiaco, id est bajulante simulacrum Nemesis:

Succollat, quando libet, eam, (Nemefin) & quando deponit,

Vertitur à serotans cum ligno bifurci,

Ac si putes illum afflatum numine ligni.

At vero gestabantur graviora quoq; simulacra ex ebore, argento, auro. Quin imo vivi homines quandoq; in speciem deorum adornati gestabantur. Julius Obsequens c. 130. *Puer in pompa victoria cultu cum ferretur, ferculo decedit.* Hic pompa non triumphali aliquid est intelligenda, sed Circensis. Nam eo quidem tempore, quo hoc factum, M. Lepido nimirum, & Munacio Planco consulibus, nullus fuit habitus triumphus, uti discimus ex Dione, qui annum eum describit lib. XLVII, memoraturus sine dubio, si quis habitus fuisset. Nempe *pompa* excellentiori notione Latinis illam

significat Circensem. In hac igitur Circensi pompa latus puer est in ferculo, cultus habitu victoriæ, quod fieri vix potuit, nisi genus alterum intelligamus, quod diximus. Fuitq; genus hoc vel nihil, vel perfecto parum dissimile illi, quod in pompa triumphali Josephum pegma nominare ostendimus. Nec abludit multum, quod exhibuit in Circensi pompa Onuphrius, sive habuit ex monumentis, sive, id quod verius existimo, ex ingenio confinxit. Sed quid est, quod ait Tullius Officiorum I. *Carvendum est autem, ne tarditatibus ut amur in gressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur.* Possunt hic existimari tarditates in gressu ipsis etiam ferculis à Tullio tributæ, quod haud facile est intellectu. Ideo & Nizolius non fercula, sed ferculos, id est homines ferentes sive bajulos intelligendos putavit. Verba ejus: *Fortasse melius (non, hoc ferculum, sed) hic ferculis, ut bajulus diceretur. Nam non est dubium, quin hoc loco pro iis, qui vasa simulacrag, deorum, & id genus alia in pompa seu triumpho ferunt, accipiat, non ut pleriq; omnes existimant, pro epulis aut pulpitis, seu aliis quibusvis rebus: nam de incessu loquitur tardiore, qualis eorum solet esse hominum, quos id genus pompas ferre videmus.* Incessum tardiore non putavit convenire ferculis instrumentis, sed ferculis hominibus id est gerulis sive bajulis, quos & ferculos existimavit dictos. Verum ferculos homines ad hunc diem non opinor observasse quenkum. Neq; opus, ut huc abeamus. Possunt enim fercula intelligi hoc loco ratione alia. Quod ut apte fiat, observandum, simulacra illa non fuisse omnia ejusdem generis, alia enim erant solida, & ex materia eadem confecta tota, ebore puta, ære, auro. Hæc portabantur vel in ferculis, crucium speciem habentibus sublatis in altum, unde *suggestus imaginum* dixit Tertullianus supra, quoniam gerebantur in sublimi. Alia vero capite pectoreve tenus ex materia solidiori, cætera erant cava vestibusq; ornata, intra quas se abdere homo, motuq; suo simulacrum ipsum mobile ac animatum quasi reddere poterat. Ita simulacrum, ipsum incedere ac ambulare videbatur. Estque moris hujus vetustissimi servata hodieq; ratio nonnulla apud Aquisgranenses, apud quos quotannis simulacrum Caroli Magni à latitante

latitante sub toga viro circumfertur in processione, uti vocant, solenni, sic ut ipsa viva incedere videatur. Initium illius rei sine dubio ab illa deorum circumgestatione, ac mox Cæsarearum imaginum prolatione simili, tempore ludorum Circensium desumptum. Atque sic solebant & in pompa Isidis, de qua Apulejus lib. XI. egregie. *Nec mora, cum dei dignati pedibus humanis incedere, prodeunt: hic horrendus ille superum commeator & inferum, nunc atra, nunc aurea facie sublimis attollens canis cervices arduas Anubis, leua caduceum gerens, dextra palmam virentem quatens. Cujus vestigium continuum sequebatur bos in rectum levata statum, bos omniparentis deæ fecundum simulacrum, quod residens humeris suis proferebat unus è ministerio beato, gressu gestuoso.* Per omniparentem deam, Isidem intelligit, quæ sub bovis specie in pompa illa circumlata. Circumlata vero ab uno, quod notandum, & quidem residens in humeris, levata in rectum, velut ambularet, quod non intelligitur, nisi de eo, qui imaginem illam, humeris sustentatam intus regebat. Itaque velut de bove viva, *sequebatur bos.* Idem & de Anubi intelligendum, nam & ipsum *attulisse cervices canis arduas* ait, *gessisse palmam, concussisse caduceum*, quod fiebat omne ab eo, qui intus latitabat. Unde deos illos ait *incessisse*, verum *pedibus humanis*, quia hominem bajulantem habitu suo contegebant. Neque aliud est apud veteres, *portare Anubim*, quam hanc ejus effigiem indutam, ut nunc diximus, gestare in pompa Isidis. Lampridius vita Commodi cap. 9. *Sacra Isidis coluit, ut & caput raderet, & Anubim portaret.* Spartianus vita Caracallæ, c. 9. *Mihi mirum videtur, quem admodum sacra Isidis primum per hunc Romam venisse dicantur, quum Antoninus Commodus ita eacelebraverit, ut & Anubim portaret.* Annotat hoc loco, rem fuisse singularem, quod Imperator ipse Anubim portaverit. Videlicet hoc fieri per ministros sacerdotum alias consueverat. Apulejus supra: *humeris suis proferebat unus è ministerio beato.* Signiferos vocarunt Imperatores Honorius & Theodosius l. 2. lib. XIV. t. 7. C. Theod. ex qua intelligimus, fuisse aliquando & in corpus certum ac collegium consociatos. Quin imo homines viliores, etiam pravi ac nocentes adhibiti, modo valentes essent, ac gestare de-

center valerent. Inde namq; Tertullianus: *Ipsos deos vestros sæpe noxij induunt.* Bene dicit, induunt. Nimirum *indui* vestimenta proprie dicuntur, quando applicantur corpori, hominesq; illa subeunt vel intrant, à *subeo*, quod est *subeo, ingredior*. Sicut ergo induuntur illa, ita pulchre vocabulo isto declarat & illa deorum simulacra induisse, neq; probos tantum, sed & improbos. Cum præsertim ipsa quoque vestimentis colerentur. Ita namq; colligi licebat ex victoriæ cultu, quam supra Obsequens nominavit. Similes victoriæ leguntur & in pompa sacra Ptolemæi apud Athenæum lib. V. c. 7. *Proxima, ait, fuere victoriæ cum alis aureis, thymiateria ferentes, tunicis vestitæ animalium figura depictis.* Atq; ita res se habuit in cæteris ejusmodi simulacris, quorum vestimenta quoniam superinducta vel injecta simul habebant sibi, qui gestabant, ideo *induere deos* Tertulliano dicebantur. Qui similiter & alibi: *Qui vivus cremebatur, Herculem induerat.* Habebant autem sic injecta sibi, ut eis tecti conspici non possent, quod apud Senecam, *sub pompa latere.* Verba extant ep. 24. *Non hominibus tantum, sed & rebus persona demenda est, & reddenda facies sua. Quid mihi gladios & ignes ostendis, & turbam carnificum circa te frementem? tolle istam pompam, sub qua lates, & stultos territas. Mors es, quam nuper servus meus, quam ancilla contempsit.* Dicit, mortem, ut se faciat terribiliorem, conspiciendam se præbere non sua facie, sed sub persona carnificum, gladium, ignium, sicut solent in pompa sæpe viliores homines latere sub personis deorum dearumq;, quando ipsas circumferunt, ac se reddere venerabiles. Putare namq; spectatores simpliciores, hic Jovem, ibi Æsculapium incedere, verum si dematur pompa, si tollantur, si relegantur vestimenta, sub quibus latent, sæpe minutum aliquem homuncionem, sæpe noxium deprehendi. Atq; hæc jam illa fercula, quibus ne fiamus similes tarditate in gressu, Cicero cavendum ajebat. Nempe qui gestabant, ut magis repræsentarent majestatem dijs convenientem, incedebant tarde, sicut hodieq; in Carolum Effigie observare meminimus, cum verfarer Aquisgrani. Hoc Cicero putabat parum viris convenire. Viri nempe uti gradu debent. Dij non gradiuntur,
non

non movent pedes, verum fluunt, cum appropinquant, quibus qui gestabant eorum simulacra, similes se volebant facere. Calafiris apud Heliodorum lib. III. *Æthiop. Dij & numina venientia ad nos, & à nobis recedentia in alia animalia rarissime, in homines autem ut plurimum sese transformant, ut visum in somnij esse opinemur, nobis imponentes. Quamvis igitur profanos homines latuerint, tamen quin à sapiente cognoscantur, effugere non possunt, sed ex oculis notari possunt, cum continuo obtutu intueantur, & palpebras nunquam occludant, καὶ τὸ βυδίσμαλι πλέον, ἢ κατὰ διάσπιν τοῖν ποδῶν, ἢ δὲ μάλα θεῖον ἀνομένω, ἀλλὰ καὶ τὴν ῥύμω ἀέρον, καὶ ὅρμιν ἀπαρὰ πόδισον τε μὲν ὄλιον μάλλον τὸ ἀειχον ἢ διαπαρευομένων.* Et magis etiam ex incessu, qui non ex divaricatione pedum, neq; transpositione existit, sed ex quodam fluxu aëreo, & vi expedita findentium magis auras, quam transeuntium. Hæc Calafiris doctrina, de incessu deorum, quam ut probet auctoritate aliorum, addit, Ægyptios ob hanc causam formasse deos junctis pedibus, non divisis instar gradientium. Διὸ δὲ καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν Αἰγύπτιοι τὰ πόδε ζευγῶντες, ὡς περ ἐν ἄντροις ἰσῶν. Quamobrem statuos quoq; deorum Ægyptij ponunt, conjungentes illis pedes, & quasi unientes. Atq; sic videmus in tabula, sive mensa Iliaca Pignorio illustrata, quem hoc in observatum transmisisse miror. Item in ipsis Ifidis icunculis, quæ insuuntur cadaveribus, atq; passim habentur apud talium studiosos. Postremo ne Homerum quidem ignorasse ait, verum docuisse illis versibus:

Ἰχθυα γδ μὲν ὀπίθεν ποδῶν ἠδὲ κνημῶν
 Πεί ἐγγὼν ἀπίοντ' ὅ. Δείκνωτοί τε θεοί περ.

Quod ita vertit Bourdelotius.

Namq; pedum crurumq; simul vestigia pone,
 Per facile agnovi remeante, auresq; secante.
 Dij quoq; cognosci possunt,sertoq; notari.

Quia ergo dij non credebatur ambulare commotis & diductis pedibus, unoq; ante alterum per vices positus, ut solent homines, sed junctis immotisq; potius fluere, idcirco, & qui simulacra eorum gestabant in pompa, hoc imitabantur, quod in hominibus virisq; Cicero inconveniens putavit. Et hæc expositio verborum ejus, nemini, quod sciam, evidentem satis tradita. Nec repugnat, quod

in verbis præcedentibus *gressum gestuosum* Apulejus in bove Ifidis notaverat, id enim privatim pertinebat ad bovem, cujus speciem præ se ferre debebat is, qui sub pompa latebat. Sub *pompa* dico, exemplo Senecæ, atq; ipsam imaginem bovis intelligo. Ita namq; solebant, Græcos imitati, ut opinor, quibus similiter *πομπή* res quælibet, quæ in pompa transvehitur. Casaubonus ad lib. V. Athenæi, c. 7. *Πομπή* significat res singulas in pompa transvectas, sive, ut Latini loquuntur, singula pompa fercula. Sic intellige de secunda pompa: *ἔπειθ' ἢ τοῖς βασιλέων γονεῦσι καλωνομασμένῃ. Sequebatur Luciferi simulacrum, ferculum divi parentibus regis & reginæ sacrum. Deinde auctor multas πομπὰς in unum cogit, & ait, μετὰ δὲ ταύτας αἱ τῶν θεῶν ἀπάντων, οὐκ εἶναι ἔχουσαι τῆς αὐτῆς ἐκείνων αὐτῶν ἰσχυρίας διασκευῶν. Quæ ita erant vertenda: Post has sequebantur deorum omnium pompa (hoc est imagines) ornatum eo, qui historiæ cujusq; illorum conveniebat. Per ornatum historiæ illorum convenientem intelligit Athenæus talem, qualem supra in Ifide ac Anubi notavimus. Ad eundem enim modum Jupiter cum corona & sceptro, Saturnus cum falce, Neptunus cum tridente, cæteri cum alijs id genus insignibus incedebant, amicti de cætero vestimentis splendidissimis. Quomodo in Antiochi pompa factum, de qua idem Athenæus capite præcedenti. Πάντων τῶν παρ' ἀνθρώποις λεγομένων ἢ νομιζομένων θεῶν ἢ δαιμόνων, προσέτι δὲ ἠρώων εἰδωλα διήγατο, τὰ μὲν κεχρησμένα, τὰ δὲ ἠμφιεσμένα σολεῖς διαχρύσαις. Omnium, quot quot apud homines vel creduntur, vel dicuntur esse dij aut demones, atq; adeo heroum simulacra gestabantur, alia inaurata, alia stolis aureis induta. Qui ergo dicitur apud Senecam latere sub pompa, is dicitur latere sub sacra imagine, proprie vero sub vestimentis illis imaginis, sub quibus tectus, gerebat movebatq; imaginem ferculo innixam, quod incumberebat ejus humeris. Videturq; consuetudo hæc fuisse nota etiam antiquissimis temporibus, memorataq; ac reprehensa in Judæis ipsis à Propheta Isaia c. 46. ubi ait: *Confertis aurum de sacculo, & argentum stater a ponderatis conducentes artificem, ut faciat deum. Et procidunt, & adorant, portant illum in humeris gestantes.* Procopius profecto ad hunc locum: *Φασὶν ὡς ἐν ταῖς τῶν δαιμονίων πομπαῖς ἐκκομίζοντες ἱερεῖς τὰ ἀγάλματα φερόντες ἐπ' ὤμων τὰς πλα-**

τείας

τέρας ἀχθοφορῶντες διήρχοντο. Facere hoc dicit, sicut in pompis demonum sacerdotes deferunt imagines gestantes in humeris, & per plateas bajulantes incedunt. Venio nunc ad fercula funebria. Habebant enim aliquando fercula & in funeribus. Ac primum quidem ijs deportati peregre defunctorum cineres, si fuissent in auctoritate summa constituti. Sic enim de cineribus matris fratrisq; Cai imperatoris Svetonius c. 16. *Per splendidissimum quemq; equestris ordinis medio ac frequenti die duobus ferculis Mausoleo intulit.* Ita habent libri. Quanquam alij exhibeant *fericulis*, quod non existimo contemnendum. Sic enim requirit ratio analogiæ, uti ab initio est dictum, neq; insolens Svetonio, hujusmodi attendere. At *forulis*, quod in nonnullis legitur, huc facit nihil, ac ne scriptum quidem ita puto, verum *forculis*. Nempe utroq; modo & *ferculis* dicebant, & *forulis*, quomodo *adversus* & *advorsus*, *advorto*, & *adverto*, atq; alia id genus. Sed quæ hæc *fericula*, seu *fercula funebria*? Casaubonus ait, fuisse instrumenta, in quibus cineres erant. *Fercula*, inquit, appellat *pompatus*, ut dicam cum Tertulliano, *instrumentum, in quo cineres erant, cum inferrentur in Mausoleum, ob similitudinem aliquam ferculorum triumphalium.* At vero *ferculum* dici, cui quid infit, hæctenus non puto lectum esse. Ac repugnat ratio vocabuli, quod non signat rem, quæ aliam contineat vel concludat, verum in qua alia gestetur. Cineres non *ferculis* includebantur, hoc enim reperimus nusquam, verum *urnis*. Scholiastes Lycophronis: *Mos erat, peregre mortuos cremare, cineremq; ipsorum urnis inclusos in patriam perferre.* Adde reliquos, qui de funeribus scripsere. Neq; dubitandum de cineribus matris fratrisq; Cai. Svetonius expressit, paulo ante allata superius: *Ad transferendos matris fratrisq; cineres festinavit, tempestate turbida, quo magis pietas emineret, adiitq; venerabundus, ac per semel in urnas condidit.* Non condidit in *fercula*, sed in *urnas*, sicut moris fuit. Quando igitur sequitur, duobus intulisse *ferculis*, non dicitur duabus *urnis*, sed hoc indicatur, *urnas* istas collocatas super *fercula* fuisse, atq; illatas Mausoleo, id quod singulare fuit. Agrippina certe ipsa mariti sui cineres gestat in *urnis*. Tacitus III. An. i. *Postquam duobus cum liberis feralem*
urnam

urnam tenens egressa navi. Alij in humeris. Idem statim post, de iisdem cineribus & urna. *Igitur tribunorum centurionumq; humeris cineres portabantur.* Nulla ferculi hic mentio, quod fit in deportatione cinerum superius dictorum. Ergo hoc peculiare fuit, voluitq; sine dubio divinis pæne honoribus afficere matrem fratremq; per imitationem ferculorum, quibus in Circensi pompa dici circumferebantur. Dio lib. LIX. fecisse putat more triumphantis, quia fuit indutus prætextam, cum funus duceret. *Τὸ ἰμῶτων τὸ πρεπέος φερὸν ἰνδύς, καὶ ῥοσδάχοις τισὶν, ὡς περ ἐν ἐπιμυθίοις κοσμηθεὶς.* *Prætextam amictus, ac lictoribus ornatus, tanquam in triumpho quodam.* Verum quomodo hæc ad triumphum possint referri, non video, quoniam omnia pietate singulari fieri, Cajus credi voluit. Magis est, ut credamus imitatum eos, qui deducere pompam Circensem solebant. Nam & illi splendidissime vestiti fercula & thensas comitabantur, sicut in sequentibus dicemus. Unde Casaubonus quoq; rectius fecisse credi potest, si in verbis præcedentibus pro *ob similitudinem aliquam ferculorum triumphalium, ferculorum Circensium* scripsisset. Qui ne illud quidem mihi probat, quod hæc Cai fercula existimat fuisse pæne eadem cum tropæo in funere Julij. Verba ejus ita habent, paulo post superius allata. *Svetonius vocem tropæum non multa aliter usurpat extremo libro primo in funere Julij.* At ego nihil video, in quo convenient tropæum illud & hæc fercula. De tropæo sic Svetonius: *Intra lectus eburneus, auro ac purpura stratus, & ad caput tropæum, cum veste, in qua fuerat occisus.* Hic tropæum notat perticam, cum transverso baculo in summo, defixam ad lecti caput, quali in pertica etiam spolia hostilia suspendi solebant. At fercula Cai non fuerunt perticæ, sed palpita extructa. Deinde Julij tropæum suspensam habuit vestem, in qua fuit occisus. At fercula Cai urnas non suspensas, veram impositas. Equidem tropæa illa, quoque fercula vocata, sicut supra demonstravi, tamen alia illorum species, alia horum, de quibus hic est sermo. Nisi putamus illud voluisse Casaubonum, Svetonium in funere Julij illud instrumentum Pompatus appellasse *tropæum*, sicut hic Pompatus usurpavit *ferculum*. Quicquid de hoc sit, Cai fercula non

non alia fuisse mihi videntur, quam qualia in Circensi pompa fue-
re usitata, & à Grammaticis plutei explicantur. Itaq; gestata non
ab uno, verum pluribus, quod innuit Svetonius, quando ait, intu-
lisse cineres per *splendidissimum quemq;* ordinis equestris, quod ac-
cipi, nisi de pluribus, non uno tantum aut duobus, nequit. Præter
hæc fercula habuerunt & alia in funeribus, quorum mentionem
facit Staius lib. VI. Theb.

*Portant inferias, arsurag, fercula primi
Grajorum, titulisq; pios testantur honores
Gentis quisq; sue —*

Argolus in Notis ad Onuphrium hic sermonem esse putat de Phe-
retris, sed sine dubio est falsus. Nam intelliguntur *munera* præfer-
ri solita, ut Svetonius appellat in vita Julij cap. 84. Hæc enim simul
cum mortuo cremabantur injecta igni, non pheretra (sic enim le-
gendum apud Argulum, pro *pharetra*, quod vitio typographi nunc
habetur) Ideo quoq; Staius *arsura fercula* dixit in superioribus,
quod ad pheretra non pertinet. Fuerunt autem ea munera non
modo lances plenæ thure, de quibus Meurfius in Funere c. 22. lo-
cum hunc accepit apud Staium, sed & rerum aliarum, vestium, ar-
morum, ornamentorum; nec sequebantur lectum funebrem, sed
præibant. Svetonius dicto Julij loco: *Præferentibus munera suffe-
cturus dies non videbatur.* Dicit aperte, *prælata* illa munera, cui au-
tem, nisi lecto funebri mortuoq; , nam de alio intelligi non potest.
Mox & munera enarrat. *Turba, inquit, quicquid ad donum aderat,
congeffit: Deinde tibicines & scenici artifices vestem, quam ex instru-
mento triumphorum ad præsentem usum induerant, detractam sibi atq;
discissam injecere flamma, & veteranorum militum legionarij arma
sua, quibus exculti funus celebrabant. Matronæ etiam pleræq; orna-
menta sua, quæ gerebant, & liberorum bullas atque prætextas.* Hæc
munera in funere Julij confuse quidem ingesta, in alijs vero lata
ordine, ac ut discimus ex Statio, imposita ferculis peculiaribus,
quo conspectiora, splendidioraq; omnia evaderent. Id enim Sta-
tius voluit verbis allatis, indeq; partem non exiguam constitit no-
menq; habuit suum, quod *pompa funebris* appellabatur. Silius voca-

vit feretra, quæ Staius *fercula*. Ita namq; ait lib. X. ubi agitur de funere Pauli.

*Non coniuux native aderant, non iuncta propinquo
Sanguine turba virum: aut cassis de more feretris
Præcedens prisca exsequias decorabat imago.*

Quanquam Silius non agat de muneribus cremari solitis, sed imaginibus familiaribus ex cerâ factis, quæ & ipse ante lectum funebrem in ferculis gestabantur, vel ut ait Silius, in feretris. Quin imo videntur aliquando non defunctorum modo, sed & viventium gestasse imagines, præsertim virorum principalium ac magnorum, ut splendidius esset funus: easq; imagines habuisse non in perticis longioribus solidas, sed super vivos homines, intus latitantes, ut in pompa Circensi solebat. Sic enim accipienda puto verba Svetonij, quæ habentur in Vespasiani vita cap. 19. *Et tamen ne sic quidem pristina cupiditatis infamia caruit. Vespasianus. In funere Favo archimimus personam ejus ferens, imitansq; ut est mos, facta ac dicta vivi, interrogatis palam procuratoribus, quanti funus & pompa constaret, ut audivit HS centies, exclamavit, centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim projicerent.* Casaubonus ait, morem hunc servatum in funeribus divitum virorum ac insignium, videlicet ut præirent scurræ ac mimi, adducitq; super eare Dionysij Halicarnassensis testimonium, qui sic habet lib. VII. *Quia etiam in illustrium virorum funeribus præter alias pompas vidi & Satyricos choros, qui lectulum præcedebant, & sicinnem saltationem saltabant. Præcipue vero in fortunatorum virorum funeribus.* Sed Dionysius hic agit de ijs qui saltabant, habituq; Satyrorum cum pellibus caprinis & similibus erant ornati. Svetonius de mimo, qui ferebat personam Vespasiani, quod ad Satyros nil pertinet. Nec enim ferebat ita, ut repræsentaret Satyros, sed ut imitaretur *facta ac dicta vivi*. Quanquam hic Torrentius ex quodam libro veteri legendum putat *viri*, non vero *vivi*. Nam ait, *imperitus quispiam, qui a funeris sit mentio, vivi, substituit.* Verum ego censeo locum longe aliter accipiendum, quam fecisse Torrentius videtur. Existimavit, ut opinor, Torrentius, sermonem esse de funere aliquo, quod cujus fuerit, indicare

Sveto-

Svetonius omiserit. At mihi sermo esse de ipsius Vespasiani funere videtur. Itaq; retineo *vivi*, ut sit sensus, expressisse Favum illum, & imitatum esse facta & dicta non *viri*, quod hic nimis frigidum, nec facile sic absolute de incerto ignotoq; ponitur, sed *vivi* Vespasiani. Sic enim conveniens erat, quia personam ejus ferebat. Scilicet receptum erat, ut lectum funebrem præirent non imagines familiæ solummodo, sed imago ejus quoq;, qui efferebatur. Dio de funere Augusti lib. LVI. *Imago autem ejus cerea, habitu triumphali conspiciebatur. Hanc à palatio ducebant consules designati. Altera aurea ex curia, tertia in curru triumphali ducebatur.* Sicut ergo hic in funere Augusti anteibat Augusti imago, ita plane & in funere Vespasiani. Sed gerebat Vespasiani imaginem Favus, qui simul omnia facta dictaq; vivi exprimebat. Debebat nempe similem se exhibere vivo, sicut hodieq; videmus fieri in funeribus magnatum & nobilium. Anteferunt loco imaginum vexilla cum insignibus avorum atq; proavorum. Sequitur cataphractarius, equo infidens, pulcherrime ornatus, qui vivam mortui referre debet effigiem. Consuetudo ista tota ex Græcis Romanisq; funeribus translata est ad nostra. Nam & in illis ita defuncti præcedebat imago, interdum nuda simplexque, interdum animata expressaq; dictis factisq; per eum, qui latens in ferculo gestabat. Quomodo in funere Vespasiani factum, unde quoque Favus tulisse personam Vespasiani. Svetonius agebat. Nam *ferre personam* alicujus mea sententia hic significat gestare effigiem in ferculo, atq; gestu corporis ac oratione exprimere eum, qui ejusmodi effigie significatur. Neq; dubito, quin hæc locutio sit propria translata deinde ad personas quaslibet, & personarum functiones. Quomodo & *imponere personam* usurpatur, item *induere personam*. Nam *induere personam* dicitur, sicut supra *induere deos* à Tertulliano demonstravimus usurpari. *Imponere* vero, sicut imponere imaginem humeris, de quo pariter est actum. Quando igitur Svetonius de Favo ait, tulisse personam in funere, de persona Vespasiani debet intelligi præcedente lectum funebrem, quam ferebat Favus, sicut quandoq; ferri personæ ac imagines deorum solebant in ludis Circensibus,

fibus, ac velut vivam exhibebat gestu ac oratione. Pertinebatque huc, quod sequitur apud ipsum, quæsiuisse, quanti constaret fune-
ris pompa, item petiisse, dari sibi centum sestertia, & vel in Tiberim
se abjicerent. Hoc enim conveniens erat funebri negotio, & se-
pulturæ jam jam peragenda, & cupiditatem pristinam Vespasiani
infamia quadam perstringebat, de qua ab initio Svetonius testa-
batur. Ut proinde liqueat, non *viri*, quod putabat Torrentius,
apud eum legi oportere, verum *vivi*, ut sit sensus, fuisse hanc con-
suetudinem Romanorum, ut ante funera magnatum irent, qui ge-
starent simulacra defunctorum, non muta & immobilia, sed à fe-
rentibus animata per gestus, facta, dicta, quæ conformia essent fa-
ctis dictisq; eorum, cum adhuc essent vivi. Dico, hanc fuisse con-
suetudinem, quoniam expresse Svetonius hoc factum testatur, *ut*
est mos, quod à nemine hucusq; puto esse observatum. Ad postre-
mum sunt & fercula funerum Plinio memorata lib. X. c. 10. ubi de
milvis; *Notatum in his, rapacissimam & famelicam semper alitem ni-*
hil esculenti rapere unquam ex funerum ferculis. Sed hæc fercula,
qualia jam ab initio nobis exposita, plena cibis, quæ in tumulis de-
functorum dijs manibus apponebantur. B. Augustinus serm. XV.
Miror, cur apud quosdam infideles hodie tam perniciosus error incre-
verit, ut super tumulos defunctorum cibos & vina conferant, quasi e-
gressæ de corporibus animæ carnales cibos requirant. Delechampius
de cœna funerali accepit. *In funeribus, ait, cœna lauta apparabatur,*
quam ad rogam delatam cum defuncto cremarent. At hoc alienum
est huic loco. Nam si cremarunt, quid fuit mirum, si ex ea milvi ni-
hil rapuerunt? Itaq; non de ista cœna sermo est, sed cibis postea
repetitis vicibus tumulo imponi solitis, ut dixi. Quo respexit &
Tertullianus in de Resurrectione Carnis, ubi ait: *At ego magis ri-*
debo vulgus, tunc quoque, cum ipsos defunctos atrocissime comburit,
quos postmodum gulosissime nutrit. Malè referunt ad cœnam fune-
ralem, quod apparet, quia manifeste ait primum combustos, &
post demum nutritos. Et servatur hodieq; consuetudo illa apud
Moschos, neque Suecis veteribus, alijsq; populis Septentrionis
ignorata fuit.